


DOI 10.36074/grail-of-science.25.06.2021.079

МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА СТЕЛЬМАЩУКА

Дацюк Степан Якович 

директор навчально-наукового інституту музичного мистецтва,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Україна

Анотація. У статті висвітлюється педагогічна, диригентсько-виконавська і музикознавча, діяльність Степана Стельмашука (1925-2011), професора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Розкривається широкий спектр його концертної діяльності, як засновника і диригента чоловічої хорової капели «Бескид», розкривається репертуар колективу. Подається опис концертних програм, організованих митцем, риси його діяльності як фундатора мистецького життя в університеті загалом, а також його педагогічної і музикознавчої і композиторської діяльності.

Ключові слова: Степан Стельмашук; диригент; концертні програми; репертуар; педагогічна діяльність; музикознавчі праці.

Нещодавно, у 2020 році, Дрогобицькому державному педагогічному університету імені Івана Франка виповнилося 80 років. Знаково, що після того, як у тодішньому Дрогобицькому державному педагогічному інституті (віл 1998 року – університет) у 1962 році було створено музично-педагогічний факультет, до педагогічної праці приступило чимало досвідчених викладачів, які мали великий досвід мистецької і адміністративної роботи. Серед цієї когорти слід згадати Василя Якуб'яка, Остапа Ярка, Олександра Аврамчука та молодших – подружжя Марію і Юрія Сеньо, Ярослава Кулешка та багатьох ін. і, звичайно, Степана Стельмашука, який вирізнявся великими життєвими переживаннями, адже пройшов війну, і значним досвідом роботи з церковними і самодіяльними хорами.

Мета статті полягає у розкритті багатогранної діяльності професора Степана Стельмашука в контексті розвитку музичної культури і освіти, передусім як диригента, педагога, дослідника.

Висвітленню творчих надбань педагога і диригента належить доволі незначна кількість праць. Це, насамперед праці пера І. Гамкала [3] і О. Бенч [1], Р. Критюк [4], М. Шалати [12], Р. Пастуха [5]. 2014 року у дрогобицькому видавництві «Посвіт» вийшла друком монографія «Степан Стельмашук – композитор, хоровий диригент, фольклорист і педагог» авторства В. Блашківа і П. Гушоватого, присвячена 90-річчю від дня народження митця, в якій розкривається життєпис митця, аналізується його творча спадщина [2].

Важливим джерелом для розкриття репертуарної палітри, композиторської творчості і музикознавчої діяльності С. Стельмашука стали публікації його фольклорних, нотних збірок та статей [6-11].

Степан Стельмашук походив з інтелігентної мистецької родини, в якій шанувалася народна пісня і хоровий спів, що і вплинуло на вибір професії музиканта та педагога. Народився в селі Скородинці Чортківського району, Тернопільської області 8 жовтня 1925 року (помер 5 січня 2011 року у Львові). Навчався у Львівському музичному училищі (1950-1954), згодом продовжив удосконалювати фах музиканта у Львівській консерваторії (1954-1959) на диригентсько-хоровому факультеті в класі педагогів В. Василевича і М. Антківа [3, 561]. Під час навчання в консерваторії, С. Стельмашук став керівником студентського хору музично-філологічної спеціальності Львівського педагогічного інституту, який згодом було переведено до Дрогобича, де й продовжив свою педагогічну і творчу працю С. Стельмашук на музично-педагогічному факультеті. Він став засновником і керівником багатьох хорових колективів: молодіжних і церковних у Скородинцях, хору дівчат Львівського медичного училища (1951-1956), студентського хору Львівського педагогічного інституту (1955-1960), студентського самодіяльного хору Дрогобицького педагогічного інституту (1960-1966), Народного чоловічого хору «Прометей» Львівського університету (2001-2003) [5, 6].

Його інтелігентність, поважність і професіоналізм вражали, він користувався величезним авторитетом.

Ще в 1962 році С. Стельмашук створив знаний в Україні й за кордоном хор «Бескид» Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. І. Франка, в якому брали участь поряд з працівниками педінституту, чимало представників міської інтелігенції – лікарів, інженерів, учителів – патріотично налаштованих українців. У колективі панувала особлива атмосфера, це був не тільки хор, а творчий клуб (студія) за спільними інтересами – збереження та відродження історичних і мистецьких традицій краю, розвитку творчих здібностей, поєднання зусиль для добрих і корисних справ. Репертуар колективу був дуже цікавий. Звичайно, що на той час неможливо було обійтися без радянської патріотики, все ж переважала українська народна пісня, творчість українських композиторів, патріотичні пісні, серед яких сміливо в цей час звучали: «Сміло, друзи», «Дайте руки, юні друзи», «Хор підземних ковалів» С. Людкевича, «Люблю я тебе, Україно» М. Костецького, «Хор бранців», «У туркені по тім боці» М. Лисенка, «Чуєш, брате мій» братів Лепких, стрілецькі пісні «Ой у полі верба», «Ірчик», а також власні композиції і обробки народних пісень Степана Стельмашука [1, 604].

С. Стельмашук запрошував до участі в колективі чимало студентів, які проходили «бескидівську» школу не тільки як співаки і хористи, а й виховувались як патріоти своєї держави України, хоч у цей період це було дуже складно і небезпечно.

Не будучи постійним учасником колективу, мені все ж довелося виступати з хором. На запрошення Степана Стельмашука я виконував сольні партії у хорових творах, які входили до концертних програм, солістами також були Ігор Кушплер, Мар'ян Шуневич. Це стало доброю виконавською і ансамблевою школою для нас.

Цікаво те, що С. Стельмахук був особистістю надзвичайно зосередженою, допитливою і відданою улюбленій справі. Працюючи у різних сферах – виконавство, педагогіка, наука – він завжди намагався все робити дуже довершено, обдумуючи кожну дрібницю і разом з цим творити великі й добрі справи у кожній ділянці свого творчого життя. Згадується, що підготовка до концертів чи творчих мандрівок була розписана за певним сценарієм, у якому для кожного учасника колективу було призначене окреме завдання: коли виходити на сцену, в якому місці зупинитися, як бути одягненим (крім деталей костюмів зверталася увага й на білизну – колір шкарпеток мав бути тільки чорний і т.д.), хто у поїздку бере голку, хто нитку, щітку до взуття і одягу, хто бере ліки від усіх можливих недуг, щоб надати першу допомогу. Усі ці завдання керівник хору завжди контролював сам і такий приклад теж був повчальним для студентів, які, отримавши освіту, згодом самі ставали керівниками хороших колективів.

Принциповість і пунктуальність були серед основних власних моральних засад С. Стельмахука. Пригадується випадок з мого студентського життя, коли проф. С. Стельмахук керував педагогічною практикою студентів у школі, він намагався з кожним відпрацювати модель уроку напередодні, проконтролювати стан підготовки студента до спілкування з дітьми, провести репетицію уроків, чи вміють студенти виконати пісню під власний супровід, чи знають її текст, чи зможуть розповісти дітям цікаві відомості про композитора, творчість якого вивчалася на уроці. У поодиноких випадках, коли студенти недобросовісно виконували свої обов'язки чи пропускали одне-два заняття, Степан Ількович наполягав на зниженні, а то й виставленні негативної підсумкової оцінки.

Серед методичних праць Степана Стельмахука великою популярністю користувалися навчальні посібники «Гармонічний аналіз хороших партитур: Посібник для вищих навчальних закладів Міністерства освіти» (Дрогобич, 1995), «Педагогічні пісні: Практичні матеріали для вчителів середніх і загальноосвітніх шкіл» (К., 1997), спогади про роботу керівника студентського хору [10], видані разом з колегами С. Проциком і А. Славичем матеріали студентської фольклорної практики 1989–1994 років «Перший ужинок», присвячені 40-річчю музично-педагогічного факультету (Дрогобич, 2002) [6] та книжки «Зі знаком Його доброти: Спогади про Станіслава Людкевича» (Дрогобич, 1991) «Дмитро Котко та його хори: Статті, рецензії, спогади, документи» (Дрогобич, 2000) [3, 561], цікава розвідка про народні пісні на слова діячів «Руської трійці» [9]. У 1990–2000 роках Степан Стельмахук вів музичну сторінку у львівському дитячому журналі «Світ дитини», де публікував цікаві розповіді про творчість українських композиторів, дитячий фольклор.

Музикознавчі праці С. Стельмахука розкривають маловідомі сторінки життєпису і творчості Василя Барвінського, Євгена Козака, Романа Сімовича. Чимало видань і статей присвячені систематизації, виданню і дослідженню особливостей та історії розвитку фольклорних надбань нашого народу: «Сто українських народних пісень села Скородинці на Тернопільщині» (К., 1967) [11], «Пісні Тернопільщини» (спільно з П. Медведиком, К., 1989, 1993) [8], «Ой зібралась звірина: Українські народні пісні-казки для дітей» (К., 1991).

У композиторській спадщині С. Стельмащука чимало солоспівів і хорових творів до віршів Т. Шевченка, М. Шашкевича, С. Руданського, М. Старицького, І. Франка, Уляни Кравченко, Б. Грінченка, Р. Купчинського, Ю. Шкрумеляка, В. Сосюри, Р. Братуня, Д. Павличка, Яра Славутича, Янки Купали та ін. [4, 5], обробок народних пісень, коляд. Значне місце займає і духовна музика, а в 2007 році була опублікована «Служба Божа. Для мішаного хору», над якою композитор працював у 1949-1951 роках, проте завершена вона була вже в часи відродження України у 1988-1992 роках [12, 2].

Крім відданої праці як керівник хору «Бескид», С. Стельмащук був організатором мистецького життя в інституті загалом. У 1972 році він був ініціатором і організатором запрошення для творчої зустрічі і концертної програми видатного українського співака, патріота Івана Козловського. Ця незабутня подія відбувалася у переповненому залі, фортепіанний супровід здійснював Володимир Баб'як. 1973 року співак вдруге спробував видати українські коляди окремою платівкою, проте, як і перший випуск 1947 року, новий також був вилучений з прилавків магазинів і знищений. Подвиг українського співака у справі запису церковних коляд і щедрівок у час їхньої заборони все ж дійшов до слухача, а ті, кому пощастило придбати і зберегти безцінний раритет, розповсюджували його у перезаписах. Під час зустрічі заворожена талантом співака публіка, аплодуючи просила виконувати чимало творів на «біс», на що митець жартома відповідав: «Краще не до... (співати), ніж пере...».

Цікавим було і відзначення 100-річчя від дня народження Кирила Стеценка. Тоді для участі у святковій академії С. Стельмащук запросив внуків композитора – Кирила (скрипаль), Олександру (Леся, скрипалька) і Галину (Ліна, піаністка). У той час нащадки композитора грали разом, їздили з гастрольями Україною ансамблем, який називався «Тріо Стеценків». У Дрогобичі вони виконували твори К. Стеценка, а С. Стельмащук підготував чудову теоретичну частину зустрічі, у якій його розповіді про життєвий шлях і творчість К. Стеценка гармонійно поєднувалися зі звучанням музичних творів композитора.

Приємно згадувати співпрацю з проф. Стельмащуком над святкуванням у 1987 році 25-річного ювілею музично-педагогічного факультету. Мені, як новообраному деканові факультету, довелося організовувати урочисті збори в Будинку культури, а концертною програмою опікувався Степан Ількович. Крім того він був ведучим цього цікавого тригодинного дійства, в якому учасниками були всі хорові й інструментальні колективи факультету й окремі виконавці.

Варто згадати і відзначення в інституті у 1992 році 150-річчя від дня народження Миколи Лисенка – видатного українського композитора, диригента, піаніста, педагога, громадсько-освітнього діяча, основоположника української національної класичної музики. Програма, задумана С. Стельмащуком – триденний науково-музичний марафон, який містив різні заходи, присвячені творчості М. Лисенка. Це і міжбласна студентська наукова конференція (31.03 – 02.04), і конкурс курсових хорів та солістів (співаків та інструменталістів) – студентів музпедфакультету (31.03), мистецькі вечорниці «Лірницька пісня і Кобзарська дума» у постановці Степана Стельмащука (01.04), і Урочиста академія, присвячена Миколі Лисенкові, де Ювілейну доповідь

виголосив доцент Орест Яцків. У ювілейних заходах брали участь: симфонічний оркестр (керівник М. Бурбан), камерний хор «Легенда» (керівник І. Циклінський), хорова капела «Гаудеамус» (керівник С. Дацюк), камерний хор студентів (керівник М. Ковальчук) курсові хори (керівники С. Шологон, Л. Кобільник, М. Ковбасюк, Д. Білоус, Л. Ластовецька), народна чоловіча хорова капела «Бескид» (керівники Р. Сов'як, Я. Кулешко, диригенти О. Ліщинський, В. Найчук), ансамбль бандуристок (керівник С. Пінчак), професор А. Войтюк, ст. викладач М. Герета, кандидат мистецтвознавства М. Хай, солісти – К. Сятецький, Б. Базилик, І. Кліш, П. Турянський, Ю. Чорний, Б. Шурик; концертмейстери – Н. Шайжина, С. Ліщинська, В. Баб'як. Ці урочистості стали гідним відзначенням ювілею видатного українського композитора.

Доволі часто патріотична непохитна позиція педагога і музиканта, репертуарна політика хору «Бескид», зазнавали критики партійних органів, переслідувань. Наприкінці 1990-х років професор С. Стельмащук був призначений головою державної екзаменаційної комісії. Після тривалих і успішно проведених іспитів ми готували для видачі випускникам дипломи. Підписуючи ці документи, Степан Ількович висловив свій жаль, що не встиг підійти до Василя Павловича Литовченка (колишній секретар парткому Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. І. Франка, який передчасно відійшов у засвіти) і висловити свою вдячність. Після невеликої паузи, промовив: «Які б чорні хмари і блискавки не збиралися над моєю головою: партійні збори інституту із чиненням перешкод моїй діяльності, виклики в КГБ, паплюження мого імені як невідповідного до звання викладача радянського вузу тощо, та все минулося, я працюю, я професор, маю втіху від свого доробку і все це завдяки тому, що на цій посаді був саме В. Литовченко». Власне його стриманість, любов до мистецтва, повага до диригента і педагога й уміння не давати певним справам ширшого поголосу неодноразово рятували С. Стельмащука.

Професор С. Стельмащук був різносторонньою, цікавою, діяльною особистістю – диригентом, педагогом, науковцем, культурно-громадським діячем, патріотом, який уміло поєднував власну креативність і професійний підхід у праці з бажанням допомагати і ділитися досвідом.

Список використаних джерел:

- [1] Бенч О. (2002) Степан Стельмащук (1925) – хоровий диригент, фольклорист, педагог, професор Дрогобицького державного університету імені І. Франка. *Бенч, О. Павло Муравський: феномен одного життя*. Київ. С. 602-605
- [2] Блашків В. & Гушоватий П. (2014) Степан Стельмащук – композитор, хоровий диригент, фольклорист і педагог. Дрогобич: Посвіт. 184 с.
- [3] Гамкало І. (1997) Стельмащук Степан Ількович. *Мистецтво України : біогр. довід.* / за ред. А. В. Кудрицького. Київ. С. 561.
- [4] Критюк, Р. (2013) Він був великим українцем: творча діяльність проф., видатного дириг. С. Стельмащука. *Вільне життя плюс*. 27 груд. С. 5.
- [5] Пастух Р. (2004) Степан Стельмащук та його твори. *За вільну Україну*. 22 січня. С. 6.
- [6] Перший ужинок: (матеріали фольк. практ. (1989–1994): присвяч. 40-річчю муз.-педагогічного факультету (2002) / упоряд.: С. Стельмащук, С. Процик, А. Славич. Дрогобич : НВЦ Каменяря. 142 с.

- [7] Пісні Тернопільщини: календарно-обрядова та родинно-побутова лірика: пісенник. (1989) Вип. 1 / упоряд.: С. Стельмашук, П. Медведик. Київ: Музична Україна. 495 с.
- [8] Пісні Тернопільщини: історичні, баладні, жартівливі, танцювальні пісні та коломийки, пісні літературного походження і романси: пісенник. (1993) Вип. 2 / упоряд.: С. Стельмашук, П. Медведик; вступ. ст. С. Стельмашука. Київ: Музична Україна. 636 с.
- [9] Стельмашук С. (1989) Народні пісні на слова діячів «Руської трійці». *Народна творчість та етнографія*, (1), С. 55-58.
- [10] Стельмашук С. (2003) Студентський хор педагогічного інституту у спогадах диригента. Львів: Самвидав. 30 с.
- [11] Сто українських народних пісень села Скородинці на Тернопільщині: фольклорні записи (1967) / пісні зібрав і упоряд. С. Стельмашук. Київ: Музична Україна. 183 с.
- [12] Шалата М. (2000) Професор Степан Стельмашук зблизька. *Галицька зоря*. 10 жовтня. С. 2.